

**Міністерство внутрішніх справ України
Львівський державний університет внутрішніх справ
Центр післядипломної освіти, дистанційного та заочного навчання**

Кафедра кримінального права і кримінології

**КЕЙС
заняття на тему
«Протидія торгівлі людьми»**

**Підвищення кваліфікації (короткострокове)
поліцейських – слідчі поліції**

**Інформація про викладача:
к.ю.н., доцент ЙОСИПІВ
Алла Олексіївна
0965422458**

Львів -2021

**Тема
«Протидія торгівлі людьми»**

**Годин на тему – 1
Занять – 1 (1 академічна година)**

Навчальна мета: узагальнити та систематизувати знання слідчих поліції щодо особливостей кримінально-правової кваліфікації злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. Закріпити навички тлумачення норм КК України та їх застосування.

Виховна мета: сприяти зміцненню моральних та духовних якостей слідчих поліції, а також сформувати поважне ставлення до закону України про кримінальну відповідальність як важливого засобу захисту людини, її прав, свобод і законних інтересів, інтересів суспільства і держави від злочинних посягань.

Розвивальна мета: розвинути у слідчих поліції здібності щодо своєчасної та належної кримінально-правової кваліфікації злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми; виробити алгоритми відмежування злочину, передбаченого ст. 149 КК України, від інших злочинів; забезпечити розширення термінологічного апарату за рахунок опанування нових кримінально-правових категорій.

Навчальне обладнання, ТЗН: ноутбук, проектор, опорний конспект лекцій з курсу, мультимедійні презентації, електронні та друковані посібники і підручники.

Наочні засоби: зразки документів, тексти нормативно-правових документів (Кримінального кодексу України, матеріалів кримінального провадження, рішень судів України тощо).

План лекції:

1. Поняття «торгівля людьми» в кримінальному праві України.
2. Характеристика об'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України, та їх значення для кримінально-правової кваліфікації.
3. Значення суб'єктивних ознак торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини (ст. 149 КК України) для кримінально-правової кваліфікації.
4. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки торгівлі людьми.
5. Відмежування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, від інших злочинів.

1. Поняття «торгівля людьми» в кримінальному праві України.

Торгівля людьми визнається одним із найнебезпечніших посягань на волю особи як у нормах національного законодавства України, так і в ратифікованих Україною міжнародних договорах. Вимоги міжнародно-правових норм щодо криміналізації цього явища є багатограними та стосуються необхідності визнання злочинними діянь, що полягають у здійсненні незаконних угод, об'єктом яких є людини, а також врахування обставин, що обтяжують кримінальну відповідальність за такого роду діяння.

Чинна редакція частини 1 статті 149 КК сформульована так: «Торгівля людиною, *а так само* вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого,

його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію».

Також варто зазначити, що згідно із ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» торгівля людьми – це здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до [Кримінального кодексу України](#) визнаються злочином.

Таким чином певні неузгодженості у визначенні аналізованого поняття існують також і у межах національної системи права; їх також слід усунути шляхом приведення змісту абз. 13 ч. 1 ст. 1 ЗУ «Про протидію торгівлі людьми» у відповідність із змістом ч.1 ст. 149 КК.

2. Характеристика об'єктивних ознак складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України, та їх значення для кримінально-правової кваліфікації.

Стаття 149. Торгівля людьми

1. Торгівля людиною, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу, матеріальної чи іншої залежності потерпілого, його уразливого стану або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію.

Родовим об'єктом складу злочину «Торгівля людьми» є суспільні відносини, що забезпечують волю, честь та гідність особи. **Воля** особи – це право ніким не бути примушеним робити те, що не передбачено законодавством; право на вільний розвиток своєї особистості; а також гарантована можливість реалізації таких конституційних прав і свобод, як свобода та особиста недоторканість, право на невтручання в особисте життя, свобода пересування і право на вільний вибір місця проживання. **Чесť** особи – це сукупність моральних принципів, якими керується людина у своїй поведінці. **Гідність** особи передбачає усвідомлення людиною (як носієм сукупності моральних, світоглядних, професійних та інших якостей) своєї суспільної цінності, що створює у неї підстави для самоповаги. Право на повагу до її гідності є конституційним правом кожної людини.

Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують честь і гідність особи, а також суспільні відносини, які забезпечують волю особи (крім випадків, коли торгівля людиною здійснюється за згодою потерпілого).

Додатковими факультативними об'єктами цього складу злочину можуть бути суспільні відносини, що забезпечують життя та здоров'я людини; суспільні відносини власності; суспільні відносини у сфері службової діяльності, у сімейній сфері, у сфері забезпечення моральності тощо. Оскільки однією із кваліфікуючих ознак торгівлі людьми є спричинення «тяжких наслідків», то від характеру шкоди, яка може бути віднесена до таких наслідків,

і залежить коло тих суспільних відносин, які можуть бути визнані додатковими об'єктами цього злочину.

Обов'язковою ознакою складу злочину «Торгівля людьми» є також **потерпілий** від злочину. Ним може бути будь-яка фізична особа, незалежно від її соціального стану, національності, громадянства, віку, стану здоров'я, суспільно-моральної характеристики та інших ознак.

Об'єктивна сторона «Торгівлі людьми» сконструйована як формальний складу злочину і характеризується такими формами **суспільно небезпечного діяння**:

1. торгівля людиною;
2. вербування;
3. переміщення;
4. переховування;
5. передача;
6. одержання людини.

Про недоцільність виділення **торгівлі людиною** як альтернативної форми суспільно небезпечного діяння (поряд із вербуванням, переміщенням, переховуванням, передачею, одержанням людини, вчинені з метою експлуатації) уже згадувалось вище. Проте, за чинної редакції ст. 149 КК у науці кримінального права поняття «торгівлі людиною» визначається як вчинення акту купівлі-продажу людини¹.

Вербування – це схилення, спонукання особи з метою залучення її до певної діяльності, досягнення домовленості шляхом безпосереднього наймання, запрошення і набір добровольців.

Переміщення – це зміна місця перебування людини шляхом її перевезення чи іншого переміщення як через державний кордон України, так і в межах території України. Якщо такі дії пов'язані із незаконним переміщенням людини через державний кордон України, вони потребують додаткової кваліфікації за ст. 332 КК України

Переховування - це розміщення чи влаштування особи у певних приміщеннях, транспортних засобах, на відлюдних територіях, з приховуванням даних щодо її місця перебування, забезпечення підробленими документами, проведення пластичної операції зі зміною зовнішності тощо. Переховування із забезпеченням підробленими документами потребує додаткової кваліфікації за статтями 357 або 358 КК України.

Передача та одержання людини – це дії, пов'язані із переходом від однієї особи (групи осіб) до іншої особи (групи осіб) фактичного контролю над місцем перебування людини, над її свободою руху, позбавлення її можливості вільного пересування. Необхідно наголосити, що ці дві форми суспільно небезпечного діяння утворюють так звану «необхідну співучасть». Адже, необхідною умовою передачі людини є її одержання іншою винною особою; і навпаки – одержання людини неможливе без її передачі. Тому у цих двох формах вчинити цей злочин одноосібно – неможливо.

¹ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 10-те вид., переробл. та допов. К, 2018. С. 442 (1360 с.)

Усі ці форми суспільно небезпечних діянь здебільшого вчиняються шляхом активної поведінки – дії, хоча це не виключає можливості вчинення злочину шляхом бездіяльності (наприклад, у формі переховування). Також усі форми суспільно небезпечного діяння в аналізованому складі злочину передбачені законодавцем як альтернативні, тому для вчинення цього злочину достатньо вчинити хоча б одне із перелічених вище діянь.

Ще однією обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу цього злочину є **спосіб** його вчинення:

1. примус;
2. викрадення;
3. обман;
4. шантаж;
5. використання матеріальної чи іншої залежності потерпілого;
6. використання його уразливого стану;
7. підкуп третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію.

Примус – це протиправний психічний вплив на свідомість потерпілої особи, спрямований на приведення її у стан, за якого вона внутрішньо готова підкоритись вимогам винного, в результаті чого обмежується можливість потерпілої особи діяти за власною волею.

Викрадення – це заволодіння людиною і її незаконне переміщення з одного місця, де вона перебувала за власною волею, до іншого місця, яке вона не може покинути і де не бажає перебувати. Такі дії охоплюються ст. 149 КК України і додаткової кваліфікації за ст. 146 КК України не потребують.

Обман – це повідомлення потерпілій особі завідомо неправдивої інформації щодо умов працевлаштування, видів майбутньої діяльності або приховування важливих відомостей, інформації, повідомлення яких мало б суттєве значення для поведінки особи та вплинуло б на її рішення погодитись на певні умови (наприклад, обіцянка сприяти працевлаштуванню офіціантами, гувернантками з подальшим продажем у сфері сексуальних послуг).

Шантаж – це погроза розголошення компрометуючих або інших відомостей (як дійсних, так і вигаданих), які потерпілій бажає зберегти в таємниці, а також залякування заподіянням будь-якої іншої шкоди як самому потерпілому, так і його близьким особам.

Використання матеріальної чи іншої залежності потерпілого – це використання існуючих умов та обставин, за яких потерпілий, обираючи варіант своєї поведінки, вимушений орієнтуватись на інтереси винного, від якого він матеріально чи будь-яким іншим чином залежний. Матеріальна залежність має місце, якщо потерпілий перебуває на утриманні винного, проживає на його житловій площі, а також, коли дії винного можуть іншим чином викликати істотне погіршення майнового становища потерпілої особи (наприклад, боргові відносини). Інша залежність включає у себе службову, родинну, емоційну залежність, інші види зобов'язань, через які потерпілий змушений орієнтуватись на інтереси винного.

Використання уразливого стану – це винна особа, вчиняючи дій, спрямовані на торгівлю людьми, свідомо використовує зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан потерпілої

особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, а також збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин.

Підкуп третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання згоди на його експлуатацію – це надання коштів, майна, переваг, пільг, послуг або нематеріальних активів третій особі, яка в силу певних обставин (що виникли як із законних, так і з незаконних підстав) контролює потерпілого, з метою одержання згоди цієї третьої особи на експлуатацію людини (людей), яких вона контролює.

Усі ці способи перелічені законодавцем, як альтернативні, тобто для вчинення злочину достатньо використати хоча б один з них. Проте, на практиці вони нерідко поєднуються, коли наприклад винні особи одночасно використовують уразливий стан особи і обман; або шантаж та матеріальну залежність потерпілого; або ж викрадення та примус.

Злочин «Торгівля людьми» **вважається закінченим** з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння (хоча б у одній із перерахованих вище форм), поєданого із використанням хоча б одного із способів, зазначених вище.

Проте, якщо потерпілим від злочину є неповнолітня чи малолітня особа, спосіб вчинення злочину втрачає своє обов'язкове значення і злочин вважається закінченим з моменту вчинення суспільно небезпечного діяння, незалежно від способу його вчинення. Це прямо впливає із змісту кримінального закону, а саме із абз. 3 Примітки до ст. 149 КК: «Відповідальність за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання малолітнього чи неповнолітнього за цією статтею настає незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу чи уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використання службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання її згоди на експлуатацію людини».

Принагідно варто зазначити, що момент закінчення аналізованого складу злочину не залежить від досягнення його мети – експлуатації людини.

3. Значення суб'єктивних ознак торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини (ст. 149 КК України) для кримінально-правовій кваліфікації.

Суб'єкт складу злочину «Торгівля людьми» загальний – фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. Проте, вчинення таких дій службовими особами з використанням службового становища та вчинені їх щодо неповнолітнього його батьками, усиновителями, опікунами чи піклувальниками утворюють кваліфіковані склади цього злочину, передбачені відповідно частиною 2 та частиною 3 статті 149 КК.

Варто також зазначити, що у випадку, коли винний вчиняючи торгівлю людиною, використовує такий спосіб, як підкуп третьої особи, яка контролює потерпілого, тоді така третя особа також повинна визнаватись суб'єктом злочину (за наявності у неї усіх необхідних ознак загального суб'єкта злочину).

У таких випадках дії цих двох суб'єктів злочину також утворюють «необхідну співучасть».

Суб'єктивна сторона складу злочину «Торгівля людьми» характеризується виною у формі прямого умислу. Тобто, вчиняючи торгівлю людиною, винний усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає, що його дії чи бездіяльність посягають на волю, честь гідність іншої особи і бажає порушити ці відносини.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього складу злочину є **мета** експлуатації людини. Варто зазначити, що у науці кримінального права відсутнє однозначне вирішення питання – для яких форм суспільно небезпечного діяння є обов'язковою ця мета. Прибічники однієї позиції вважають, що мета експлуатації є обов'язковою ознакою для усіх форм суспільно небезпечного діяння (включно із такою формою, як торгівля людьми). Інша ж точка зору на це питання полягає у тому, що мета експлуатації є обов'язковою лише для таких форм, як вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини. Такі розбіжності в тлумаченні даної кримінально-правової норми першочергово зумовлені нечіткістю її формулювання. Якщо ж виходити з міжнародної практики тлумачення терміну «торгівлі людьми», то мета експлуатації слід визнавати обов'язковою ознакою цього складу злочину (у всіх його формах).

Поняття експлуатації визначається абз. 1 Примітки до ст. 149 КК – «Під експлуатацією людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо».

Сексуальна експлуатація – це вид експлуатації особи у сфері проституції, під якою слід розуміти надання сексуальних послуг за гроші чи іншу матеріальну винагороду, або у суміжних сферах (у сфері розпутних дій з дітьми, надання разових сексуальних послуг, співжиття з метою систематичного отримання сексуального задоволення тощо), незалежно від того, чи дозволений у тій чи іншій країні чи її окремих місцевостях цей вид діяльності.

Порнобізнес – це частково чи повністю дозволений або ж заборонений в тій чи іншій країні вид підприємництва, пов'язаний з проституцією, утриманням будинків розпусти, виготовленням, збутом і розповсюдженням предметів порнографічного характеру тощо. Використання у порнобізнесі означає використання особи як сутенера, утримувача будинку розпусти, актора при зйомках порнографічних фільмів, статиста при виготовленні порнографічних журналів тощо.

Примусова праця – це праця, до якої особа примушується насильством чи будь-яким іншим незаконним способом. Така праця може бути як оплачуваною, так і безоплатною.

Примусове надання послуг є різновидом примусової праці, коли остання здійснюється у сфері послуг.

Рабство – це стан чи становище людини, щодо якої здійснюються атрибути права власності чи деякі з них.

Під **звичаями, подібними до рабства**, розуміються кріпацький стан; ситуація, коли жінка після смерті чоловіка передається у спадщину іншій особі; будь-який інститут чи звичай, в силу яких дитина передається одним або обома своїми батьками чи своїм опікуном іншій особі, за винагороду або без такої, з метою експлуатації цієї дитини чи її праці, тощо

Підневільний стан – це становище особи, створене в результаті інститутів чи звичаїв, подібних до рабства.

Боргова кабала – це стан чи становище особи, що виникає внаслідок застави боржником для забезпечення боргу особистої праці або праці залежної від нього особи, якщо при цьому цінність виконуваної роботи не зараховується в погашення боргу або якщо тривалість цієї роботи не обмежена і характер її не визначений.

Вилучення органів – процес хірургічного або іншого втручання в організм людини і позбавлення її належного їй органу (частини організму, що має певну будову і спеціальне призначення).

Проведення дослідів над людиною – це проведення медико-біологічних, психологічних або інших експериментів, спроб відтворити щось нове з метою його випробування, які проводяться без вільної згоди людини та повної об'єктивної поінформованості пацієнта про стан його здоров'я, мету дослідів, прогноз можливих наслідків та ризик для життя та здоров'я.

Усиновлення (удочеріння) з метою наживи – отримання будь-якої матеріальної вигоди або уникнення матеріальних витрат завдяки прийняттю усиновлювачем у свою сім'ю особи на правах сина чи дочки.

Примусову вагітність або примусове переривання вагітності – посягання на волю жінки, що проявляється у її примусовому заплідненні (у тому числі – штучному) або ж у примусовому проведенні абортів – операції штучного переривання вагітності.

Примусове одруження – це примушування особи (поза її волею) до вступу в шлюб або до продовження раніше укладеного шлюбу, а також примушування до вступу в співжиття без укладення шлюбу чи до продовження такого співжиття.

Примусове втягнення у зайняття жебрацтвом – це здійснюване проти волі особи залучення її до систематичного випрошування грошей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб.

Втягнення у злочинну діяльність – це психічний або фізичний вплив на особу, спрямований на залучення її до участі в одному чи декількох злочинах.

Використання у збройних конфліктах – використання особи для виконання нею бойових завдань, пов'язаних із поваленням державної влади або порушенням суверенітету чи територіальної цілісності держав.

Перелік форм, у яких може виявитись експлуатація людини, поданий у примітці до ст. 149 КК та проаналізований вище, не є вичерпним. Тобто, на практиці можуть мати місце випадки торгівлі людьми з метою їх експлуатації і

в інших формах. І всі вони охоплюються складом злочину, передбаченого ст. 149 КК.

Також важливо зазначити, що склад злочину «Торгівля людьми» в якості конструктивної ознаки включає лише мету експлуатації людини, а не власне її реальну експлуатацію. Тому у всіх випадках, коли дії винного окрім торгівлі людиною містять ще й ознаки інших складів злочинів, які передбачають конкретні форми експлуатації людини (наприклад, експлуатація дітей, незаконне проведення дослідів над людиною, втягнення в зайняття проституцією тощо), вони повинні кваліфікуватись за сукупністю цих злочинів.

4. Кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки торгівлі людьми.

Систему **кваліфікуючих ознак** «Торгівлі людьми» схематично можна відобразити наступним чином:

Кваліфікуючі ознаки	
1) вчинені щодо неповнолітнього; 2) щодо кількох осіб; 3) повторно; 4) за попередньою змовою групою осіб; 5) службовою особою з використанням службового становища; 6) поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такої сили	Особливо кваліфікуючі ознаки
1) вчинені щодо неповнолітнього його батьками, усиновителями, опікунами чи піклувальниками; 2) вчинені щодо малолітнього; 3) організованою групою; 4) поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства; 5) якщо вони спричинили тяжкі наслідки	

Для застосування цієї кваліфікуючої ознаки недостатньо встановити лише факт недосягнення потерпілим повноліття на момент вчинення злочинних дій щодо нього. Необхідною умовою кваліфікації дій винного за цією ознакою є усвідомлення винним неповнолітнього віку потерпілої особи. Тобто йдеться про ситуацію, за якої винний на момент вчинення злочину або достовірно знав про неповнолітній вік потерпілого, або ж припускав, що потерпілий не досяг 18-річного віку.

Торгівля людьми визнається вчиненою щодо **кількох осіб**, якщо відповідні діяння вчинені щодо двох або більше осіб, незалежно від їх статі, віку, громадянства чи будь-яких інших ознак, а також незалежно від того, одночасно чи в різний час щодо них були вчинені відповідні діяння. Обов'язковою умовою кваліфікації дій за цією ознакою є єдність злочинного наміру. Тобто єдиним умислом винної особи має охоплюватися торгівля двома чи більше

людьми. Власне з врахуванням цієї умови торгівля людьми, вчинена щодо кількох осіб, відрізняється від вчинення цього злочину повторно.

Торгівля людьми, вчинена **повторно**, має місце у випадку вчинення її особою, яка раніше вчинила торгівлю людьми у будь-якій із зазначених вище форм цього суспільно небезпечного діяння. Повторність при цьому утворюють як злочини, вчинені одноосібно, так і злочини, вчинені у співучасті; як закінчені, так і незакінчені злочини, а також злочини, за які особа уже була притягнута до кримінальної відповідальності, якщо судимість за них не знята і не погашена у встановленому законом порядку. Якщо ж винний притягується до кримінальної відповідальності одразу за два чи більше факти вчинення торгівлі людьми (не об'єднані єдиним злочинним наміром), то кожен із цих злочинів повинен кваліфікуватися окремо за сукупністю злочинів: перший з них – за частиною 1 статті 149 КК (якщо відсутні інші кваліфікуючі ознаки); другий (і всі наступні) з врахуванням ознаки повторності – за частиною 2 ст. 149 КК.

Торгівля людьми визнається вчиненою **за попередньою змовою групою осіб**, якщо його спільно вчинили декілька (два чи більше) суб'єктів злочину, які заздалегідь, тобто до початку злочину, домовились про спільне його вчинення. Проте, кваліфікація дій за цією ознакою виключається у тих випадках коли мова йде про ті форми торгівлі людьми, які утворюють так звану «необхідну співучасть» (як от передача-одержання людини). Тобто, до прикладу, коли кваліфікуються дії лише двох суб'єктів торгівлі людьми, один з яких передав потерпілого, а інший одержав його з метою експлуатації, то така ознака, як «вчинення злочину за попередньою змовою групою осіб» не може бути інкримінована жодному з цих суб'єктів.

Торгівля людьми визнається вчиненою **службовою особою з використанням службового становища** якщо дії, передбачені ч. 1 ст. 149 КК, характеризуються поєднанням таких двох факторів. По-перше, вони мають бути вчинені спеціальним суб'єктом – службовою особою. По-друге, під час їх вчинення така особа має використовувати своє службове становище. Відсутність хоча б одного з цих факторів виключає інкримінування цієї ознаки. При кваліфікації дій за цією кваліфікуючою ознакою додатково кваліфікувати дії службової особи за ст. 364 КК не потрібно.

Згідно з ч. 3 ст. 18 КК службовими особами є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Використання службового становища – це вчинення дій, спрямованих на торгівлю людьми, шляхом зловживання тією владою або тими службовими повноваженнями, якими наділена конкретна службова особа.

Під **наси́льством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я** слід розуміти умисне заподіяння легкого тілесного ушкодження, що не спричинило короточасного розладу здоров'я або незначної втрати працездатності, а також вчинення інших насильницьких дій (ударів, побоїв, обмеження чи позбавлення волі, зв'язування, тощо) за умови, що на момент заподіяння вони не становили небезпеки для життя чи здоров'я потерпілого. Такі дії повністю охоплюються ч. 2 ст. 149 КК і додаткової кваліфікації за іншими нормами Особливої частини КК не потребують. Погроза застосування такого насильства – це залякування потерпілого негайним застосуванням щодо нього чи його близьких родичів таких насильницьких дій, або погроза їх вчинити такі дії у майбутньому.

Торгівля людьми, **вчинена щодо неповнолітнього його батьками, усиновителями, опікунами чи піклувальниками** передбачає обов'язкове поєднання двох факторів: 1. потерпілий на момент вчинення щодо нього дій, передбачених ч. 1 ст. 149 КК, не досяг 18-річного віку; 2. торгівлю таким неповнолітнім вчинив спеціальний суб'єкт злочину (його батько чи мати, усиновитель, опікун або піклувальник). Якщо такого роду діяння щодо неповнолітньої особи вчинив будь-хто із інших родичів чи близьких осіб, їх дії слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 149 КК, а не за цією особливо кваліфікуючою ознакою.

Торгівля людьми, **вчинена щодо малолітнього**, має місце якщо дії, передбачені ч. 1 ст. 149 КК, вчинені щодо особи, яка на момент їх вчинення не досягла 14-річного віку. При цьому факт малоліття потерпілого повинен охоплюватись усвідомленням винної особи. Тобто винний має знати або свідомо припускати, що потерпілий є малолітнім.

Торгівля людьми, **вчинена організованою групою**, має місце якщо в готуванні або вчиненні торгівлі людьми брали участь декілька (три і більше) суб'єктів злочину, які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.

Під **наси́льством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких**, слід розуміти умисне заподіяння легкого тілесного ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, середньої тяжкості або тяжкого тілесного ушкодження, а також інші насильницькі дії, які були небезпечними для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких родичів в момент їх заподіяння (наси́льство, що мало характер мучення чи мордування, позбавлення волі у небезпечний для життя чи здоров'я спосіб, насильницьке перевезення осіб у таких транспортних засобах, що становлять небезпеку для життя, тривале позбавлення їжі та пиття, тощо). Усі ці види насильства охоплюються ч. 3 ст. 149 КК і додаткової кваліфікації за іншими статтями Особливої частини КК не потребують. Умисне вбивство потерпілого від торгівлі людьми статтею 149 не охоплюється і потребує додаткової кваліфікації за відповідною частиною ст. 115 КК.

Погроза застосування такого насильства – це залякування потерпілого негайним застосуванням щодо нього чи його близьких родичів таких насильницьких дій, або погроза їх вчинити такі дії у майбутньому. Оскільки характер погрози має кваліфікуюче значення, то його встановлення є

обов'язковим. Якщо зміст погрози полягав у залякуванні вбивством, заподіянням тяжких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, або ж легких тілесних ушкоджень, що спричинили короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності, вчинене слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 149 КК. Якщо ж за змістом погроза була неконкретизованою і при цьому не доведено, що винний погрожував власне небезпечним для життя і здоров'я насильством, його дії слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 149 КК.

Поняття «**тяжких наслідків**» торгівлі людьми є оціночним; його зміст встановлюється у кожному конкретному випадку особою, яка здійснює кримінальне провадження. До них, зазвичай, відносять тяжку хворобу потерпілого (наприклад, СНІД чи інша невиліковна хвороба, тяжка венерична хвороба, психічна хвороба); необережне заподіяння потерпілому смерті чи тяжкого тілесного ушкодження, самогубство потерпілої особи або зникнення її безвісті тощо.

5. Відмежування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми, від інших злочинів.

Торгівля людьми, як склад злочину, передбачений ст. 149 КК України, тісно пов'язана з іншими складами злочинів. У діях осіб, що вчиняють торгівлю людьми, доволі часто містяться також ознаки інших складів злочинів як проти волі, честі та гідності особи, так і передбачених іншими розділами Особливої частини КК. Проблемам розмежування такого роду злочинних діянь і присвячений цей підрозділ курсу. Схематично систему злочинів, що межують із торгівлею людьми, відображено у таблиці:

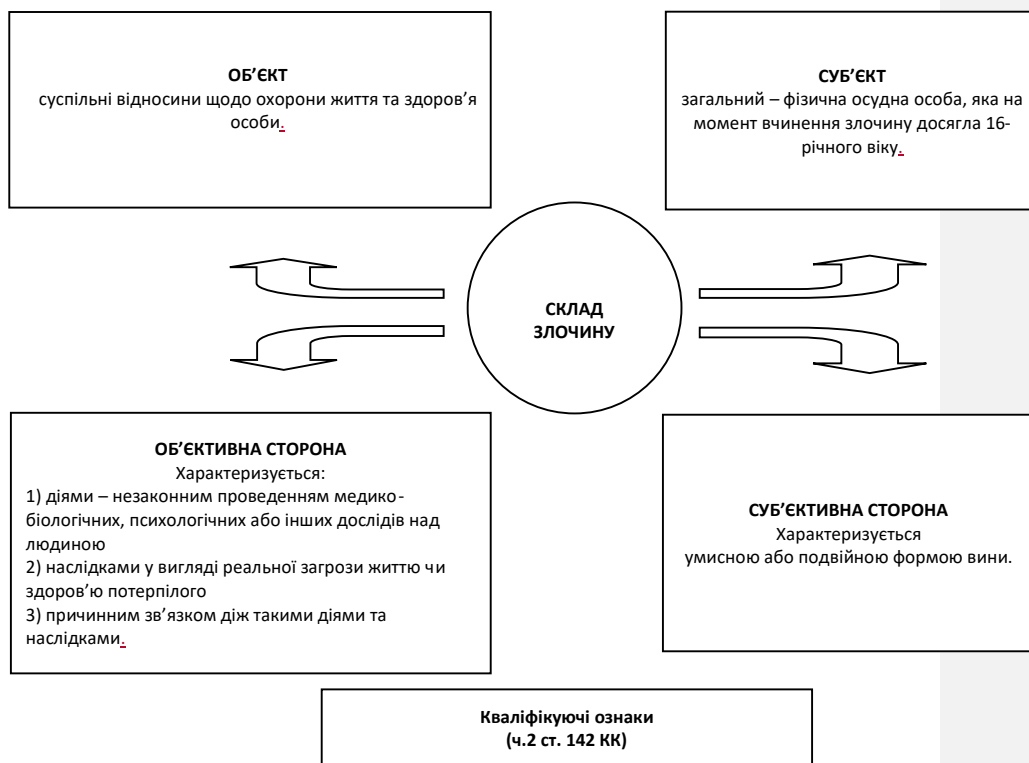
Злочини, пов'язані із торгівлею людьми	
Стаття 142 КК	Незаконне проведення дослідів над людиною
Стаття 143 КК	Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини
Стаття 146 КК	Незаконне позбавлення волі або викрадення людини
Стаття 150 КК	Експлуатація дітей
Стаття 150-1 КК	Використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом
Стаття 151-2 КК	Примушування до шлюбу
Стаття 169 КК	Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)
Стаття 300 КК	Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію
Стаття 301 КК	Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів
Стаття 302 КК	Створення або утримання місць розпусти і звідництво
Стаття 303 КК	Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією
Стаття 304 КК	Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність

Для розмежування цих складів злочинів необхідно провести їх юридичний аналіз, встановити, якими ознаками характеризується кожен з них, та з'ясувати, які із цих ознак є розмежувальними (основні елементи та ознаки цих складів злочинів будуть відображені у вигляді схем).

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
НЕЗАКОННОГО ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДІВ НАД ЛЮДИНОЮ
(ст. 142 КК)**

Стаття 142. Незаконне проведення дослідів над людиною

1. Незаконне проведення медико-біологічних, психологічних або інших дослідів над людиною, якщо це створювало небезпеку для її життя чи здоров'я,

- вчинені щодо неповнолітнього
- вчинені щодо двох або більше осіб
- вчинені шляхом примушування або обману
- якщо вони спричинили тривалий розлад здоров'я потерпілого

Дослід – це експеримент, спроба відкрити що-небудь нове, того, чого раніше не існувало, з метою його випробування.

Незаконним є проведення дослідів:
- без вільної згоди людини та повної і об'єктивної поінформованості про дослід щодо неї;

Отож, основними розмежувальними ознаками складів злочинів «Торгівля людьми» та «Незаконне проведення дослідів над людиною» є ознаки об'єктивної сторони цих складів злочинів. Зокрема, об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 149 КК, включає такі форми суспільно небезпечного діяння, як торгівля людиною, вербування, переміщення, переховування, одержання чи передача людини; об'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 142 КК, включає такі форми суспільно небезпечного діяння, як проведення медико-біологічних, психологічних або інші дослідів над людиною.

Проте, мета експлуатації як ознака суб'єктивної сторони складу злочину «Торгівля людьми», може полягати у меті здійснювати незаконні досліді над тими людьми, щодо яких вчиняється така торгівля.

Тому у випадку, коли винний спочатку одержав людину з метою проведення незаконних дослідів над нею, а згодом реалізовує цю мету і проводить такі медико-біологічні, психологічні або інші досліді над цією людиною, його дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтями 142 та 149 КК.

Проте, дії винного, який вербував, переміщував, переховував чи передав людину з метою її подальшої експлуатації, усвідомлюючи при цьому, що ця експлуатація буде здійснюватись у формі проведення незаконних дослідів над нею, не слід кваліфікувати як сукупність злочину, передбаченого ст. 149 КК, та пособництва у злочині, передбаченого ст. 142 КК (оскільки така кваліфікація порушуватиме принцип недопустимості подвійного інкримінування). У той же час, якщо така особа вчиняла ще й інші пособницькі дії, які сприяли незаконному проведенню дослідів над тими людьми, яких вона раніше вербувала, переміщувала, переховувала чи передавала (наприклад, надавала приміщення для проведення дослідів), її дії утворюють сукупність злочину, передбаченого ст. 149 КК, та пособництва у злочині, передбаченого ст. 142 КК.

Якщо ж винний, здійснюючи вербування, переміщення, переховування, передачу або продаж людини, не усвідомлював (не повинен був і не міг усвідомлювати) при цьому в якій саме формі здійснюватиметься її подальша експлуатація, його дії слід кваліфікувати лише за відповідною частиною статті 149 КК.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕННЯ ВСТАНОВЛЕНОГО ЗАКОНОМ ПОРЯДКУ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ (ст. 143 КК)

Стаття 143 КК України передбачає п'ять окремих складів злочинів

Порушення встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів людини (ч.1 ст. 143 КК)

Вилучення у людини шляхом примушування або обману її анатомічних матеріалів з метою їх трансплантації (ч.2 ст. 143 КК)

Вилучення у людини, яка перебувала в безпорадному стані або в матеріальній чи іншій залежності від винного, її анатомічних матеріалів з метою їх трансплантації (ч.3 ст. 143 КК)

Незаконна торгівля анатомічними матеріалами людини (ч.4 ст. 143 КК)

Дії, передбачені ч. 2, 3, 4 вчинені за попередньою змовою групою осіб або участь у транснаціональних організаціях, які займаються такою діяльністю (ч. 5 ст. 143 КК)

ОБ'ЄКТ

суспільні відносини щодо охорони здоров'я особи, предмет — анатомічні матеріали організму людини. Обов'язковою ознакою третього складу злочину виступає у ч. 3 ст. 143 КК — спеціальний потерпілий — особа, яка перебуває в безпорадному стані; особа, яка перебуває або в матеріальній чи іншій залежності від винного.

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ

загальний — фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку

Отформатировано: Отступ: Первая строка: 0 см, Справа: -0,08 см

Отформатировано: Справа: -0,08 см

СКЛАД ЗЛОЧИНУ

Отформатировано: Отступ: Слева: -0,63 см, Выступ: 0,32 см, Справа: -0,69 см

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА

характеризується такими діями: 1. Діями — порушенням встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів органів або тканин людини; 2. Діями — вилучення анатомічних матеріалів у людини її органів або тканин та способом — шляхом примушування або обману; 3. Діями — вилученням у людини її органів або тканин; 4. Діями — торгівлею органами або тканинами анатомічними матеріалами людини; 5. Діями — уч

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА

характеризується умисною формою вини. Обов'язковою ознакою другого та третього складів злочинів, передбачених ч. 2 та 3 ст. 143 КК виступає мета — подальша трансплантація вилучених анатомічних матеріалів органів і тканин

Отформатировано: Шрифт: полужирный

Отформатировано: Отступ: Первая строка: 0 см

Отформатировано: Шрифт: полужирный

Отформатировано: междустрочный, одинарный

Анатомічні матеріали людини – це органи (їх частини), тканини, анатомічні утворення, клітини людини або тварини, фетальні матеріали людини (ч. 1ст. 1 ЗУ від 17.05.2018 «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині»)

Таким чином склад злочину, передбачений ст. 143 КК відрізняється від складу злочину «Торгівля людьми» першочергово ознаками об'єктивної сторони. Зокрема, об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст.143 КК характеризується такими альтернативними формами суспільно небезпечного діяння: порушенням встановленого законом порядку трансплантації анатомічних матеріалів органів або тканин людини; вилученням анатомічних матеріалів у людини шляхом у людини її органів або тканин та шляхом примушування або обману; 3. Діями вилученням у людини її органів або тканин; 4.Діям торгівлею органами або тканинами анатомічними матеріалами людини; 5.Діями учучастью в транснаціональних організаціях, які займаються вилученням анатомічних матеріалів людини людини органів і тканин з метою трансплантації та торгівлею анатомічними матеріалами.

Проте, мета експлуатації як ознака суб'єктивної сторони складу злочину «Торгівля людьми», може полягати у прагненні згодом вилучити анатомічні матеріали у тих людей, щодо яких вчиняється така торгівля, з порушенням встановленого порядку трансплантації або з використанням примушування чи обману. Також нерідко торгівля людьми здійснюється з метою подальшої торгівлі їхніми анатомічними матеріалами. В той же час, діяльність транснаціональних організацій, які займаються вилученням анатомічних матеріалів людини та торгівлею цими матеріалами, також тісно пов'язана із торгівлею людьми.

Тому у випадку, коли винний спочатку одержав людину з метою вилучення у неї її анатомічних матеріалів, а згодом реалізовує цю мету і проводить таке вилучення у цієї людини, його дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтями 143 та 149 КК. Аналогічно вирішується питання кваліфікації дій особи, яка спершу отримала чи придбала людину, а згодом вчинила злочин, передбачений статтею 143 КК, у будь-якій іншій формі суспільно небезпечного діяння (у формі порушення встановленого порядку трансплантації, торгівлі анатомічними матеріалами чи участі у транснаціональній організації). У кожному такому випадку дії винного слід кваліфікувати за сукупністю статей 143 та 149 КК.

Сукупність цих злочинів відсутня лише у діях тієї особи, яка вербує, переміщує, переховує чи передає людину з метою її подальшої експлуатації, усвідомлюючи при цьому, що ця експлуатація буде здійснюватись у формі вилучення анатомічних матеріалів у цієї людини, і більше жодних дій, які сприяють вчиненню злочину, передбаченого статтею 143 КК не вчиняє. В такому випадку, вчинене повністю охоплюється ст. 149 КК.

Отформатировано: Шрифт: (по умолчанию) Times New Roman, 14 пт, полужирный

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ
(ст. 146 КК)

Стаття 146. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини
1. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини—

ОБ'ЄКТ
с~~суспільні~~ відносини з приводу забезпечення
охорони волі особи, а також, як правило, її честі та гідності.

СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ
загальний – фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку.

СКЛАД
ЗЛОЧИНУ

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА
характеризується:
1) діянням – будь-якою дією чи бездіяльністю безпосередньо спрямованою на незаконне позбавлення волі або викрадення людини;
2) наслідком у виді позбавлення волі або викрадення людини;
3) причинним зв'язком між діянням і наслідком.

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА
характеризується виною у формі прямого умислу.

Отформатировано: Обычный, Добавлять интервал между абзацами одного стиля, междустрочный, одинарный

Отформатировано: Шрифт: (по умолчанию) Calibri, 12 пт, русский

Незаконним позбавлення волі є у всіх випадках, коли воно здійснюється не відповідно до законодавства України та чинних міжнародних договорів. Незаконне позбавлення волі може полягати у триманні особи в місці, де вона взагалі не хоче перебувати, чи вже не хоче перебувати, або в помещенні її в місце, яке вона самостійно не може покинути, хоч і бажає цього.

Викрадення людини означає заволодіння будь-яким способом (таємно, відкрито, шляхом обману чи зловживання довірою, в результаті передачі людини на виконання такої вимоги, вимоги передати людину

Кваліфікуючі ознаки
(ч. 2 ст. 146 КК)

- щодо малолітнього;
- з корисливих мотивів;
- щодо двох чи більше осіб;
- за попередньою змовою групою осіб;
- вчинене способом небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого;
- що супроводжувалось заподіянням потерпілому фізичних страждань;
- із застосуванням зброї;
- здійснюване протягом тривалого часу;

Особливо кваліфікуючі ознаки
(ч. 3 ст. 146 КК)

- вчиненні організованою групою;
- що спричинили тяжкі наслідки.

Оскільки чинна редакція статті 149 КК передбачає викрадення людини, як один із способів вчинення торгівлі людьми, то кримінально-правові норми, передбачені статтями 149 та 146 КК, конкурують між собою, як «ціле» та «частина». При цьому, норми статті 149 КК встановлюють відповідальність за «цілий» злочин, а норми статті 146 КК – за його «частину». Правила кваліфікації за наявності такого роду конкуренції наступні: якщо винний вчинив торгівлю людиною і при цьому використав такий спосіб її вчинення, як викрадення цієї людини, його дії слід кваліфікувати лише за відповідною частиною статті 149 КК. Адже, порівняльний аналіз санкцій тих кримінально-правових норм, що передбачені статтями 146 та 149 КК, дає підстави для висновку, що злочин «вцілому» є більш суспільно небезпечним, аніж його «частина».

Нерідко на практиці торгівля людьми поєднується і з таким суспільно небезпечним діянням, як незаконне позбавлення волі тієї особи, що є потерпілою від торгівлі. Правила кваліфікації дій винного в цьому випадку аналогічні – вчинене повністю охоплюється статтею 149 КК і додаткової кваліфікації за статтею 146 КК не потребує. І хоча прямої вказівки на «незаконне позбавлення волі», як на спосіб вчинення торгівлі людьми в статті 149 КК немає, проте цілком очевидно, що вчинити викрадення людини, при цьому не позбавивши її волі, неможливо. Тому при вчиненні торгівлі людьми, поєднаній із незаконним позбавленням волі тих же потерпілих, також мова йтиме про конкуренцію «цілого» та «частини», а тому такі дії слід кваліфікувати лише за відповідною частиною статті 149 КК. Додаткова кваліфікація за статтею 146 КК у таких випадках становитиме порушення принципу недопустимості подвійного інкримінування.

Принагідно варто зазначити, що аналогічні правила слід застосовувати і при вирішенні питання про відмежування торгівлі людьми від насильницького зникнення, передбаченого ст. 146-1 КК. Адже санкції за цей злочин також є менш суворими, аніж санкції статті 149 КК, тому такий спосіб вчинення торгівлі людьми, як насильницьке зникнення, також визнаний законодавцем менш суспільно небезпечним, аніж торгівля. Тому у випадку поєднання у діях однієї винної особи ознак цих двох складів злочинів (насильницького зникнення та торгівлі людьми), вчинених щодо однієї і тієї ж потерпілої особи, кваліфікація лише за ст. 149 КК є достатньою і такою, що повністю охоплює вчинені діяння.

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
ЕКСПЛУАТАЦІЇ ДІТЕЙ
(ст. 150 КК)**

Стаття 150. Експлуатація дітей

1. Експлуатація дитини, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування, шляхом використання її праці

ОБ'ЄКТ

суспільні відносини з охорони волі, честі та гідності особи, а також безпеки здоров'я дитини, її нормального фізичного та інтелектуального розвитку. Потерпілий – особа, яка не досягла віку, з якого законодавством дозволяється працевлаштування (за загальним правилом – 16 років).

СУБ'ЄКТ

загальний – фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку.

**СКЛАД
ЗЛОЧИНУ**

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА

характеризується суспільно-небезпечною дією (експлуатацією дитини) та способом (шляхом використання її праці).

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА

характеризується виною у формі прямого умислу.

**Кваліфікуючі ознаки
(ч. 2 ст. 150 КК)**

- 1) щодо кількох дітей;
- 2) якщо вони спричинили істотну шкоду для здоров'я, фізичного розвитку або освітнього рівня дитини;
- 3) поєднані з використанням дитячої праці в шкідливому виробництві;

**Особливо кваліфікуюча ознака
(ч. 3 ст. 150 КК)**

вчинені організованою групою

Згідно із статтею 188 Кодексу законів про працю не допускається прийняття на роботу осіб молодше шістнадцяти років.

За згодою одного із батьків або особи, що його замінює, можуть, як виняток, прийматись на роботу особи, які досягли п'ятнадцяти років.

Для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час по досягненні ними чотирнадцятирічного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює.

Аналіз складу злочину, передбаченого ст. 150 КК, дає підстави для наступних висновків щодо його співвідношення із торгівлею людьми. Основними відмежувальними ознаками цих двох складів злочинів є ознаки їх об'єктивної сторони: стаття 150 КК встановлює відповідальність за експлуатацію дітей шляхом використання їх праці, натомість частини 2 та 3 статті 149 КК передбачають відповідальність за торгівлю неповнолітніми або малолітніми особами, а також за їх вербування, переміщення, переховування, одержання чи передачу з метою експлуатації. І власне мета експлуатації, як ознака суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 149 КК, поєднує цей злочин із злочином, передбаченим ст. 150 КК. На практиці таке поєднання можливе, зокрема, у таких випадках:

1. особа купила чи одержала потерпілого (який не досяг 16-річного віку) з метою експлуатації його праці, а в подальшому використовувала його працю. Дії такої особи слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами статей 149 та 150 КК.
2. особа здійснювала вербування, переміщення, переховування чи передачу особи, яка не досягла 16-річного віку, з метою подальшої експлуатації її праці іншими особами. Дії такої особи слід кваліфікувати лише за відповідною частиною статті 149 КК.
3. особа здійснювала вербування, переміщення, переховування чи передачу особи, яка не досягла 16-річного віку, з метою подальшої експлуатації її праці іншими особами, а також вчиняла інші пособницькі дії, які сприяли вчиненню такої експлуатації (наприклад, надавала приміщення для експлуатації дітей, усувала перешкоди для здійснення такої експлуатації). Дії такої особи слід кваліфікувати за сукупністю злочинів – торгівлі людьми (за відповідною частиною статті 149 КК) та пособництва в експлуатації дітей (за ч. 5 ст. 27 та відповідною частиною статті 150 КК).
4. особа вчиняє торгівлю одними потерпілими і при цьому експлуатує працю інших потерпілих осіб. В такому випадку має місце реальна сукупність злочинів. Дії винного слід кваліфікувати за сукупністю статей 149 та 150 КК.

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
ВИКОРИСТАННЯ МАЛОЛІТНЬОЇ ДИТИНИ ДЛЯ ЗАНЯТТЯ ЖЕБРАЦТВОМ
(ст. 150-1 КК)**

Стаття 150-1. Використання малолітньої дитини для заняття жебрацтвом

1. Використання батьками або особами, які їх замінюють, малолітньої дитини для заняття жебрацтвом (систематичного випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб)

ОБ'ЄКТ

суспільні відносини з приводу забезпечення охорони волі, честі та гідності особи.
Потерпілий – малолітня дитина, тобто особа, яка не досягла 14 річного віку.
Предмет злочину – гроші, речі, інші матеріальні цінності.

СУБ'ЄКТ

за ч. 1 ст. 150-1 КК спеціальний – батьки малолітньої дитини або особи, що їх замінюють;
за ч. 2, 3 ст. 150-1 загальний – фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку.

**СКЛАД
ЗЛОЧИНУ**

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА

характеризується діями – використанням дитини для заняття жебрацтвом (систематичного випрошування цінності може як сама дитина, так і суб'єкт злочину із її використанням).

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА

характеризується виною у формі прямого умислу.

**Кваліфікуючі ознаки
(ч. 2 ст. 150-1 КК)**

- 1) вчинені щодо чужої малолітньої дитини;
- 2) пов'язані із застосуванням насильства чи погрозою його застосування;
- 3) вчинені повторно;
- 4) вчинені особою, яка раніше вчинила один із злочинів, передбачених статтями 150, [303](#), [304](#) КК України;
- 5) вчинені за попередньою змовою групою осіб.

**Особливо кваліфікуючі ознаки
(ч.3 ст. 150-1 КК)**

- 1) вчинені організованою групою;
- 2) якщо внаслідок таких дій дитині спричинені середньої тяжкості чи тяжкі тілесні ушкодження.

Аналіз складу злочину, передбаченого ст. 150-1 КК, свідчить, основною ознакою, яка відмежовує його від складу злочину «Торгівля людьми», також є суспільно небезпечне діяння, як ознака їх об'єктивної сторони. Зокрема, стаття 150-1 КК встановлює відповідальність за використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом, тобто для систематичного випрошування грошей, речей, інших матеріальних цінностей у сторонніх осіб. У той же час мета експлуатації, як ознака суб'єктивної сторони «Торгівлі людьми» може полягати власне у використанні малолітніх осіб, які є потерпілими від торгівлі, для зайняття жебрацтвом. При цьому, випрошування майна у сторонніх осіб може здійснюватись як самими неповнолітніми потерпілими, так і винною особою з використанням таких дітей. Тому на практиці ці два злочини також можуть бути взаємопов'язаними. Проте, мета експлуатації в складі злочину «Торгівля людьми» не охоплює собою жодних дій, в яких згодом проявляється така експлуатація. Тому дії особи, яка спершу одержала чи придбала малолітню дитину з метою використання її для зайняття жебрацтвом, а згодом реалізувала цю мету і використовувала таку дитину для систематичного випрошування матеріальних цінностей у сторонніх осіб, слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтями 149 та 150-1 КК.

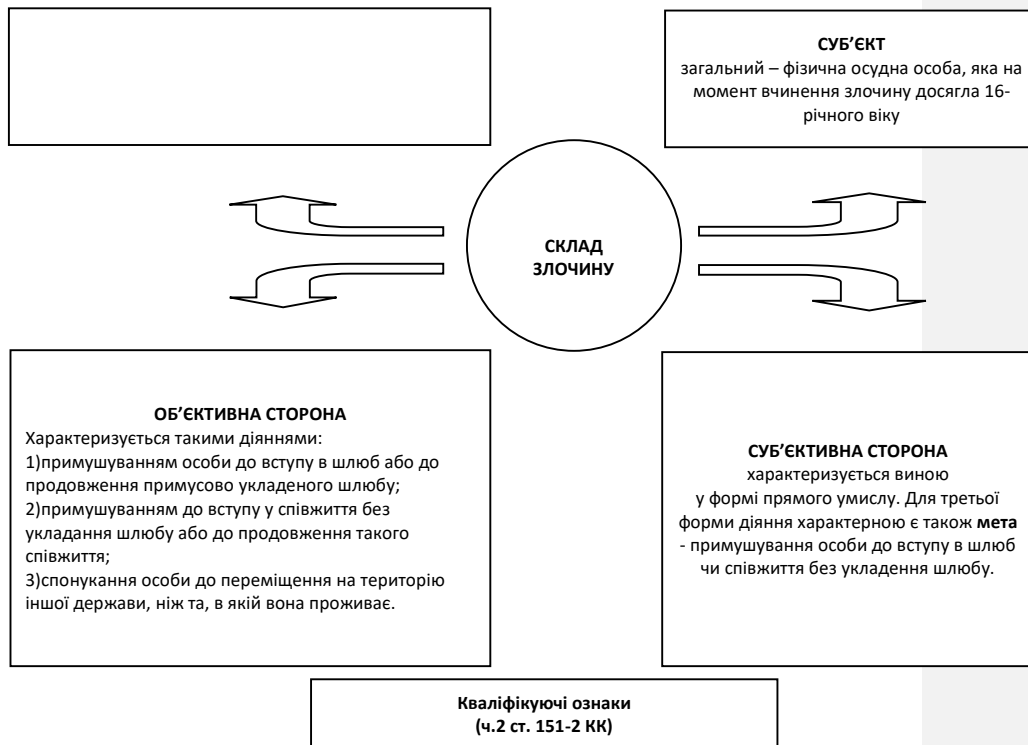
Якщо одержавши таких малолітніх дітей винна особа використовує їх не лише для зайняття жебрацтвом, але ще й примушує їх працювати, то її дії утворюють реальну сукупність трьох злочинів: торгівля людьми (ч. 3 ст. 149 КК), експлуатація дітей (відповідна частина ст. 150 КК) та використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом (ч. 2 ст. 150-1 КК).

У випадку, коли винна особа здійснювала вербування, переміщення, переховування чи передачу малолітньої дитини з метою її експлуатації (не усвідомлюючи при цьому, в якій саме формі згодом буде експлуатуватися ця дитина), її дії слід кваліфікувати лише за ч. 3 ст. 149 КК. Навіть якщо згодом такий малолітній потерпілий використовувався іншою особою (яка його одержала в результаті здійсненої щодо нього торгівлі) для зайняття жебрацтвом. Співучасть (у виді пособництва) у злочині, передбаченому ст. 150-1 КК, у даному випадку відсутня, оскільки у особи, яка передала таку малолітню дитину, відсутній умисел на використання її для зайняття жебрацтвом.

**КРИМІНАЛЬНО-ПРОВАВА ХАРАКТЕРИСТИКА
ПРИМУШУВАННЯ ДО ШЛЮБУ
(ст. 151-2 КК)**

Стаття 151-2. Примушування до шлюбу

1. Примушування особи до вступу в шлюб або до продовження примусово укладеного шлюбу, або до вступу у співжиття без укладання шлюбу, або до продовження такого співжиття, або спонукання з цієї метою особи до переміщення на територію іншої держави, ніж та, в якій вона проживає

- 1) вчинені повторно;
- 2) за попередньою змовою групою осіб;
- 3) щодо особи, яка не досягла шлюбного віку згідно із законодавством;
- 4) щодо двох чи більше осіб.

Шлюбний вік для чоловіків та жінок встановлюється у вісімнадцять років
(стаття 22 Сімейного кодексу України)

Примушування означає застосування фізичного насильства або погрозу його застосування щодо потерпілого чи його близької особи, або шантаж, або погрозу знищити чи пошкодити майно потерпілого, або викрасти потерпілого чи позбавити його волі, або розголосити відомості про потерпілого, які потерпілий бажає зберегти у таємниці, або іншим чином обмежити права, свободи чи законні інтереси потерпілого (чи його близької особи).

Окремі форми примушування підлягають додатковій кваліфікації за іншими статтями КК України.

Дії, що утворюють склад злочину, передбачений ст. 151-2 КК, є ще однією формою експлуатації, яку можуть мати на меті особи, які вчиняють торгівлю людьми. Об'єктивна сторона «Примушування до шлюбу» характеризується суспільно небезпечним діянням у таких альтернативних формах:

- примушування до вступу в шлюб;
- примушування до продовження примусово укладеного шлюбу;
- примушування до вступу у співжиття без укладення шлюбу;
- примушування до продовження такого співжиття;
- спонукання до переміщення на територію іншої держави, ніж та, в якій проживає особа, з метою будь-якого зазначеного вище примушування.

Як уже неодноразово зазначалось вище, мета експлуатації у складі торгівлі людьми, не охоплює конкретні форми такої експлуатації. Тому за умови, коли винний спершу вчинив торгівлю людиною, а згодом – будь-яке примушування чи спонукання, яке утворює об'єктивну сторону складу злочину «Примушування до шлюбу», його дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтями 149 та 151-2 КК.

При цьому злочин, передбачений ст. 151-2 КК, вважається закінченим з моменту вчинення дій, спрямованих на примушування чи спонукання, незалежно від того, чи потерпілий вступив у шлюб, чи у співжиття, чи перемістився він на територію іншої держави.

У випадку, коли винна особа здійснювала вербування, переміщення, переховування чи передачу людини з метою її експлуатації (не усвідомлюючи при цьому, в якій саме формі згодом буде експлуатуватися ця людина), дії такої особи слід кваліфікувати лише за ст. 149 КК. Навіть за умови, якщо згодом людину, яка є потерпілою від торгівлі, інший суб'єкт злочину (який одержав її в результаті здійсненої щодо неї торгівлі) примушує до вступу в шлюб або у співжиття чи спонукає до переміщення на територію іншої держави з метою такого примушування.

**КРИМІНАЛЬНО-ПРОВАВА ХАРАКТЕРИСТИКА
НЕЗАКОННИХ ДІЙ ЩОДО УСИНОВЛЕННЯ (УДОЧЕРІННЯ)
(ст. 169 КК)**

Стаття 169. Незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)

1. Незаконна посередницька діяльність або інші незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) дитини, передачі її під опіку (піклування) чи на виховання її в сім'ю громадян

ОБ'ЄКТ

суспільні відносини з приводу забезпечення встановленого законом порядку усиновлення (удочеріння).

СУБ'ЄКТ

загальний – фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку.

**СКЛАД
ЗЛОЧИНУ**

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА

Характеризується такими діями:

- 1) незаконна посередницька діяльність щодо усиновлення (удочеріння), передачі її під опіку (піклування) чи на виховання її в сім'ю громадян;
- 2) інші незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння) дитини, передачі її під опіку (піклування) чи на виховання її в сім'ю громадян.

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА

характеризується виною у формі прямого умислу. Відношення винного до тяжких наслідків характеризується необережністю.

**Кваліфікуючі ознаки
(ч.2 ст. 169 КК)**

1) вчинені щодо кількох дітей;	2) вчинені повторно;
3) за попередньою змовою групою осіб;	
4) з використанням службового становища;	
5) якщо вони спричинили тяжкі наслідки.	

Визначення незаконного характеру дій, що є ознакою об'єктивної сторони цього злочину, потребує звернення до нормативно-правових актів, які визначають порядок усиновлення (удочеріння).

Незаконною є будь-яка посередницька діяльність щодо усиновлення (удочеріння) дітей, передачі їх під опіку чи піклування чи на виховання в сім'ї громадян України, іноземців чи осіб без громадянства (ч. 1 ст. 216 Сімейного кодексу України).

Суб'єктом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 169 КК (з використанням службового становища) може бути лише службова особа. Постановленням суддею завідомо неправосудного рішення, ухвали або постанови у справі про усиновлення (удочеріння) дитини, передачі її під опіку (піклування) чи на виховання її в сім'ю громадян слід кваліфікувати лише за ст. 375 КК.

Злочин, передбачений статтею 169 КК, може вчинятись після торгівлі дитиною як реалізація мети експлуатації цієї дитини. Проте, слід зауважити, що приміткою до ст. 149 КК визначено, що поняттям «експлуатації» охоплюється усиновлення (удочеріння) з метою наживи. Тобто, якщо усиновлення чи удочеріння здійснюється з порушенням встановленого законом порядку, проте без мети наживи, то воно не становитиме експлуатацію такої дитини. Ще одне проблемне питання, яке виникає у зв'язку з цим законодавчим положенням – про чію мету наживи йде мова? Адже згідно з положеннями статті 149 та примітки до неї створена досить складна юридична конструкція – передача чи одержання дитини має здійснюватись з метою експлуатації, а експлуатація в даному випадку розуміється як усиновлення чи удочеріння цієї дитини з метою наживи.

Таким чином, інкримінуючи винному злочин, передбачений ст. 149 КК, слід встановити, що отримуючи дитину винний мав на меті:

1. бути посередником в її усиовлені (удочерінні), переслідуючи при цьому мету наживи або
2. усиовити (удочерити) цю дитину, також маючи при цьому корисливу мету.

Складність доведення такої «подвійної» мети є очевидною. Фактично, допоки особа не реалізує усі ці дії, які мала на меті, довести, що вона діяла з метою експлуатації дитини, шляхом її усиовлення (удочеріння) практично неможливо.

Якщо ж після отримання дитини така винна особа вчинила дії, передбачені ст. 169 КК і при цьому реалізувала свою мету наживи, її дії слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених відповідними частинами статей 149 та 169 КК.

Щодо кваліфікації дій особи, яка вербувала, переміщувала, переховувала чи передала дитину, яку згодом незаконно усиовили (удочерили), то її дії слід кваліфікувати лише за ст. 149 КК, за умови що вона усвідомлювала мету експлуатації цієї дитини.

Кримінально-правова характеристика ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (ст. 300 КК)

Стаття 300. Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію

1. Ввезення в Україну творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію, з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні

ОБ'ЄКТ – суспільні відносини моральності. Предмет - твори, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість суспільні відносини з приводу забезпечення волі, честі та гідності особи.

СУБ'ЄКТ
загальний – фізична осудна особа, яка на момент вчинення злочину досягла 16-річного віку.

ОБ'ЄКТИВНА СТОРОНА
Характеризується такими діями:
1) ввезення, 2) виготовлення, 3) зберігання, 4) перевезення, 5) інше переміщення, 6) збут, 7) розповсюдження, 8) примушування до участі в їх створенні

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА
характеризується виною у формі прямого умислу та **метою** збуту чи розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію

Кваліфікуючі ознаки
(ч.2 ст. 300 КК)

1) ті самі дії щодо кіно- та відеопродукції, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію;

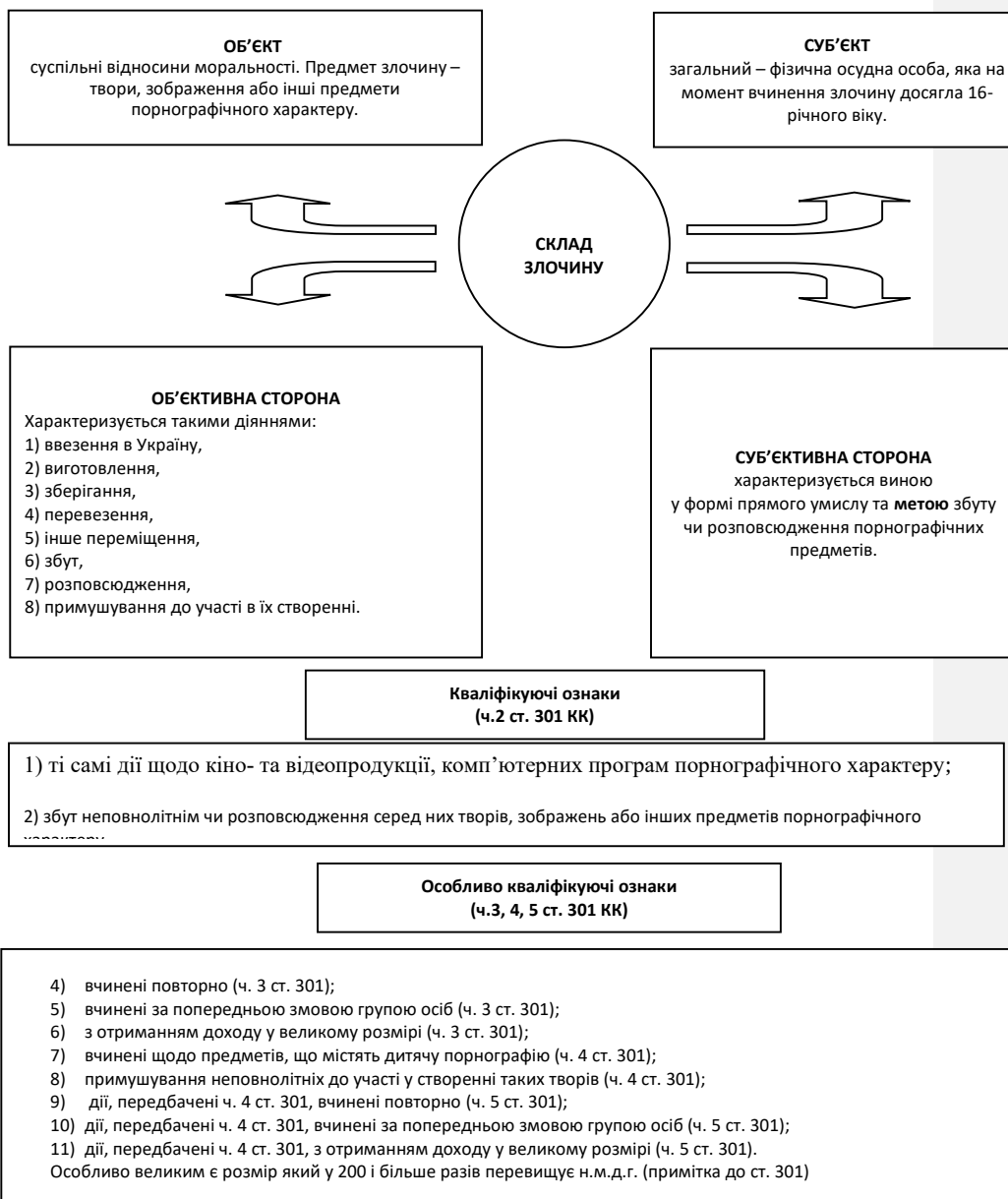
Особливо кваліфікуючі ознаки
(ч.3 ст. 300 КК)

- 1) вчинені повторно;
- 2) вчинені за попередньою змовою групою осіб;
- 3) примушування неповнолітніх до участі у створенні творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВВЕЗЕННЯ, ВИГОТОВЛЕННЯ, ЗБУТУ І РОЗПОВСЮДЖЕННЯ ПОРНОГРАФІЧНИХ ПРЕДМЕТІВ (ст. 301 КК)

Стаття 301. Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів

1. Ввезення в Україну творів, зображень або інших предметів порнографічного характеру з метою збуту чи розповсюдження або їх виготовлення, зберігання, перевезення чи інше переміщення з тією самою метою, або їх збут чи розповсюдження, а також примушування до участі в їх створенні

Склади злочинів, передбачені статтями 300 та 301 КК, є дуже схожими між собою. Основна ознака, яка відрізняє їх один від одного – це предмет складу злочину. У статті 300 КК – це твори, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість; у статті 301 КК – це порнографічні предмети. Усі ж інші елементи та ознаки складів цих двох злочинів – ідентичні. Тому відмежування від «Торгівлі людьми» буде проводитись одразу стосовно обох цих складів злочинів (ст. 300 та 301 КК).

Обидва ці склади злочину із об'єктивної сторони характеризуються суспільно небезпечним діянням в таких восьми альтернативних формах: 1) ввезення в Україну, 2) виготовлення, 3) зберігання, 4) перевезення, 5) інше переміщення, 6) збут, 7) розповсюдження, 8) примушування до участі в їх створенні.

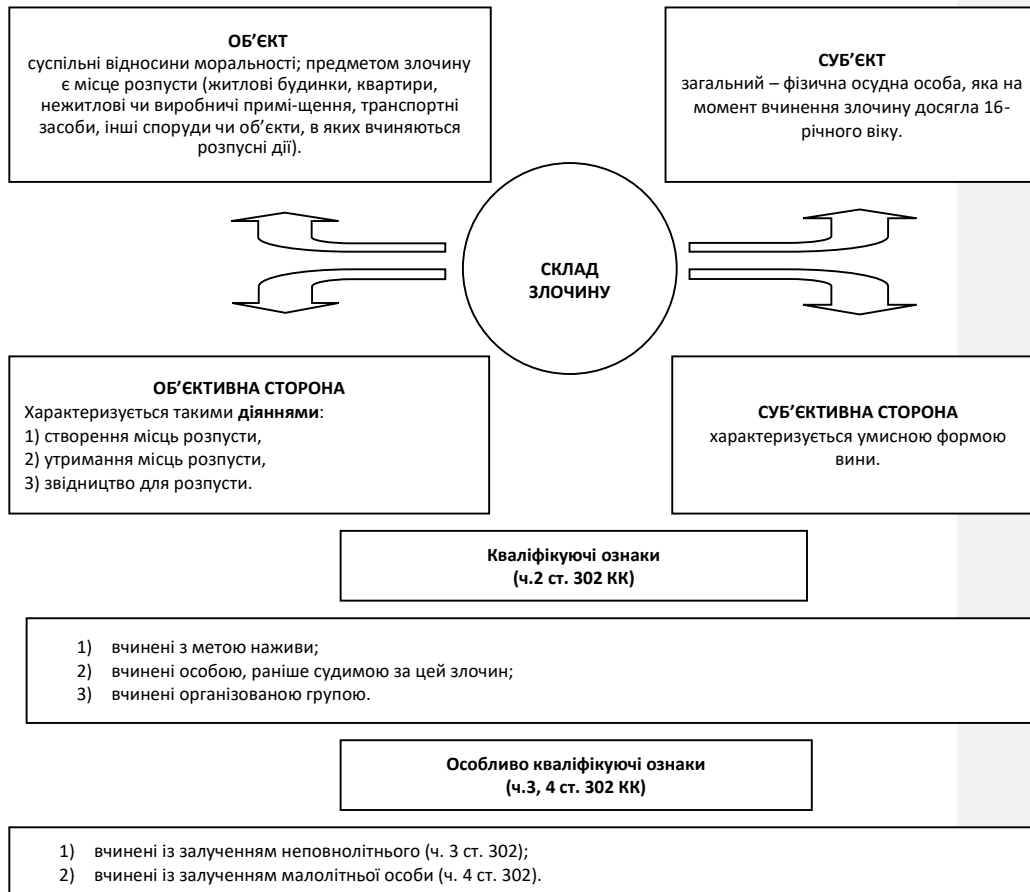
В аспекті їх відмежування від злочину, передбаченого ст. 149 КК найбільший інтерес становить остання форма – примушування до участі у створенні творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість, чи порнографічних предметів. Адже власне таким чином може буди реалізована мета експлуатації тих осіб, які є потерпілими від здійсненої щодо них торгівлі. Зокрема, використання в порнобізнесі прямо зазначено у примітці до ст. 149 КК як одна з форм експлуатації, яку мають на меті винні особи, вчиняючи торгівлю людьми. Аналогічно – така експлуатація можлива і в формі використання таких потерпілих для створення творів, які є предметом злочину, передбаченого ст. 300 КК.

Тому дії винного, який спершу придбав чи отримав потерпілих з метою експлуатації їх у зазначених вище формах, а згодом примушував їх до участі в створенні творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість, чи порнографічних предметів, слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених статтею 149 КК і статтею 300 та(або) 301 КК.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СТВОРЕННЯ АБО УТРИМАННЯ МІСЦЬ РОЗПУСТИ І ЗВІДНИЦТВА (ст. 302 КК)

Стаття 302. Створення або утримання місць розпусти і звідництво

1. Створення або утримання місць розпусти, а також звідництво для розпусти

Створення місць розпусти – це дії, завдяки яким певний об'єкт починає використовуватись для безладних статевих зв'язків, групових сексуальних дій, проституції, інших розпусних дій. Зокрема, це відкриття закладів, які маскуються іншим призначенням (масажні

кабінети, лазні, нічні клуби, стриптиз-бари), але використовуються для розпусти, підбір персоналу, придбання або наймання приміщень для розпусти.

Утримання місця для розпусти – це дії, спрямовані на підтримання функціонування місця розпусти (матеріальне забезпечення, охорона, залучення і обслуговування відвідувачів, здійснення конспіративних заходів тощо).

Звідництво для розпусти – це посередництво для організації розпусних дій, підшукування учасників розпусних дій, схилення до розпусти тощо.

Злочин, передбачений ст. 302 КК, відрізняється від «Торгівлі людьми» передусім ознаками об'єктивної сторони складу злочину. Він передбачає такі три форми суспільно небезпечного діяння: створення місць розпусти; утримання таких місць та звідництво для розпусти. Саме остання із цих форм – звідництво для розпусти є найбільш суміжною із таким складом злочину, як торгівля людьми, та потребує відмежування від нього. Адже, мета експлуатації, як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 149 КК, включає в себе всі форми сексуальної експлуатації, в тому числі і залучення потерпілих до вчинення розпусних дій.

Проте, як уже неодноразово наголошувалось, складом злочину «Торгівля людьми» не охоплюються конкретні форми подальшої експлуатації тих осіб, які є потерпілими від вчиненої щодо них торгівлі.

Тому дії винного, який спершу придбав чи отримав потерпілу особу з метою залучення її до розпусних дій, а згодом вчинив ще й інші дії, спрямовані на звідництво для розпусти, слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 149 та 302 КК. При цьому слід наголосити, що у випадку, коли потерпілий неповнолітній, дії винного кваліфікуються за ч. 2 (або 3) ст. 149 та за ч. 3 ст. 302 КК; якщо потерпіла особа є малолітньою – за ч. 3 ст. 149 та за ч. 4 ст. 302 КК.

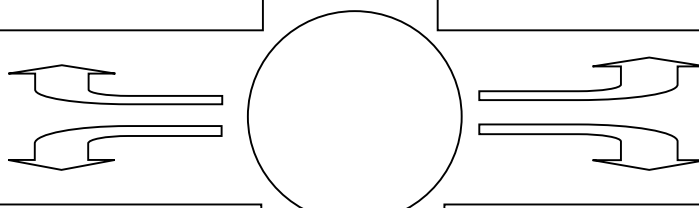
Щодо кваліфікації дій тих осіб, які здійснюють вербування, переміщення, переховування чи передачу потерпілого з метою її експлуатації (не усвідомлюючи при цьому, в якій саме формі згодом буде експлуатуватися цей потерпілий), їх дії слід кваліфікувати лише за ст. 149 КК. Навіть якщо така винна особа усвідомлює, що згодом ці потерпілі будуть використовуватись іншою особою (яка його одержала в результаті здійсненої щодо нього торгівлі) для вчинення розпусних дій, пособництво у злочині, передбаченому ст. 302 КК, їй інкримінувати не слід (за умови, що вона не вчинила ніяких інших дій, спрямованих на сприяння вчиненню цього злочину іншими особами).

**КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СУТЕНЕРСТВА
АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ
(ст. 303 КК)**

Стаття 303. Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією

1. Втягнення особи в заняття проституцією або примушування її до зайняття проституцією з використанням обману, шантажу чи уразливого стану цієї особи, або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, або сутенерство

ОБ'ЄКТ

Сутенерство – дії особи із забезпечення зайняття проституцією іншою особою.

Важливо! Відповідальність за втягнення чи примушування до проституції неповнолітніх чи малолітніх осіб за цією статтею настає незалежно від способу вчинення таких дій.

Злочин, передбачений ст. 303 КК, в якості обов'язкової ознаки об'єктивної сторони складу злочину характеризується такими трьома формами суспільно небезпечного діяння: втягнення особи в зайняття проституцією; примушування особи до зайняття проституцією (одним із зазначених вище способів) та сутенерство. Усі ці три форми тісно пов'язані із таким складом злочину, як торгівля людьми, та потребують відмежування від нього. Адже, мета експлуатації, як обов'язкова ознака суб'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 149 КК, включає в себе всі форми сексуальної експлуатації, в тому числі і використання особи для зайняття проституцією. Варто наголосити, що це доволі поширений спосіб експлуатації осіб, потерпілих від торгівлі. І хоча склад злочину, передбачений ст. 149 КК, вказує лише на мету експлуатації і не охоплює собою будь-які конкретні форми подальшої експлуатації тих осіб, які є потерпілими від вчиненої щодо них торгівлі, проте на практиці часто ігнорується принцип повної кримінальної відповідальності (та її невідворотності) і дії винних кваліфікуються лише за ст. 149 КК. Попри те, що з змісту обвинувальних вироків, що виносяться щодо таких підсудних з очевидністю випливає наявність у їхніх діях усіх ознак складу злочину, передбаченого ст. 303 КК.

До прикладу, вирок Жовтневого районного суду м. Маріуполя, дії підсудного кваліфіковані лише за ст. 149 КК, хоча в судовому засіданні було встановлено, що він у період з вересня по листопад 2016 року пропонував раніше з ним незнайомим жінкам виїзд до Ізраїлю, з метою зайняття проституцією, а саме надання послуг сексуального характеру за грошову винагороду. При цьому він знав про їх важке матеріальне та соціальне становище, відсутність постійного джерела доходів та коштів, переконував їх в доцільності та вигідності заняття проституцією на території вказаної держави, гарантував гідні умови мешкання, харчування, дотримання прав і інтересів, охорону та високу зарплатню від 40 доларів США за одну годину наданих послуг сексуального характеру (за що сам мав намір отримувати 10 доларів США заробітку)². Потерпілих жінок переправляв до Ізраїлю, де інша невстановлена слідством особа, з якою підсудний діяв за попередньою змовою, здійснювала сексуальну експлуатацію цих потерпілих.

У цьому випадку дії підсудного слід було кваліфікувати також за ст. 303 КК, як втягнення цих осіб в зайняття проституцією.

Також дії винного, який спершу придбав чи отримав потерпілу особу з метою її сексуальної експлуатації, а згодом вчинив втягнення цієї особи в зайняття проституцією, або примушування її до зайняття проституцією, або сутенерство, слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 149 та 303 КК. Якщо при цьому потерпілий є неповнолітнім, дії винного кваліфікуються за ч. 2 (або 3) ст. 149 та за ч. 3 ст. 303 КК; якщо потерпіла особа є малолітньою – за ч. 3 ст. 149 та за ч. 4 ст. 303 КК.

Щодо кваліфікації дій тих осіб, які здійснюють вербування, переміщення, переховування чи передачу потерпілого з метою її експлуатації (не

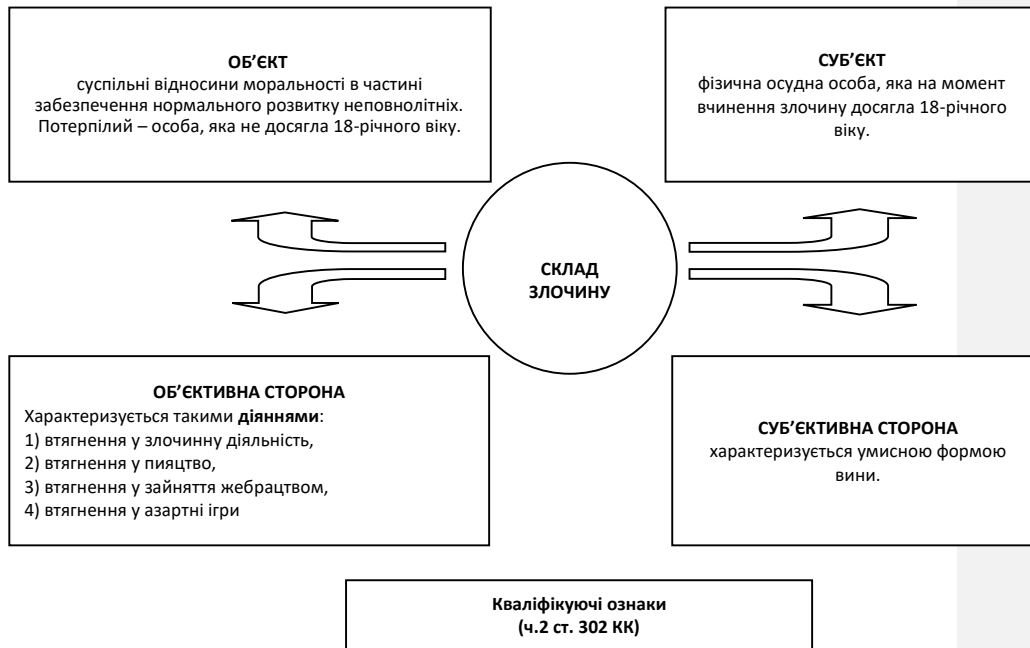
² Вирок Жовтневого районного суду м. Маріуполя у справі № 263/2269/17. Провадження № 1-кп/263/81/2018. URL: <https://opendatabot.ua/court/77050094-1ff6b169051dd1180dfd0d54fd4becf6>

усвідомлюючи при цьому, в якій саме формі згодом буде експлуатуватися цей потерпілий), їх дії слід кваліфікувати лише за ст. 149 КК.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ (ст. 304 КК)

Стаття 304. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність

1. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, у пияцтво, у зайняття жебрацтвом, азартними іграми

- 1) ті самі дії, вчинені щодо малолітньої особи;
- 2) вчинені батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником або особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого чи піклування про нього.

Об'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ст. 304 КК характеризується такими чотирма альтернативними формами об'єктивної сторони: втягнення у злочинну діяльність, втягнення у пияцтво, втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у зайняття азартними іграми. У той же час, згідно з приміткою до ст. 149 КК примусове втягнення у зайняття жебрацтвом та втягнення у злочинну діяльність визнаються формами експлуатації, яку можуть мати на меті особи, що вчиняють торгівлю людьми.

Тому дії осіб, які придбали чи отримали неповнолітніх потерпілих з метою їх експлуатації, а згодом, реалізуючи цю мету, втягнули їх у злочинну діяльність чи у зайняття жебрацтвом, слід кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 149 та 304 КК. При цьому слід наголосити, що склад злочину, передбачений ст. 304 КК, сконструйований законодавцем як формальний. Тобто він вважається закінченим з моменту, коли винна особа вчинила дії, спрямовані на втягнення неповнолітнього у злочинну діяльність (незалежно від того, чи вчинив такий неповнолітній злочин чи ні).

Також окрему увагу слід звернути на співвідношення складів злочинів, передбачених ст. 304 та 150-1 КК. Адже в обох цих складах злочину йдеться про випадки, коли малолітня особа використовується повнолітнім суб'єктом злочину для систематичного випрошування грошей чи речей у сторонніх осіб. Так, в ч. 2 ст. 304 КК йдеться, зокрема, про втягнення малолітніх осіб у зайняття жебрацтвом; в статті 150-1 КК передбачена відповідальність за використання малолітньої дитини для зайняття жебрацтвом. При цьому, санкції статті 304 КК є суттєво суворішими за санкції ст. 150-1 КК. Тому, враховуючи принцип тлумачення всіх сумнівів на користь особи, яка вчинила злочин, дії винного, який використовував малолітнього потерпілого для зайняття жебрацтвом, слід кваліфікувати за відповідною частиною статті 150-1 КК. За статтею ж 304 КК кваліфікуються дії тих винних, які втягували неповнолітніх у злочинну діяльність, пияцтво чи азартні ігри.

План практичного заняття:

1. Обговорення проблемних (типових) ситуацій, що трапляються в практиці слідчих поліції, щодо особливостей кримінально-правової кваліфікації злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми.

2. Вирішення тестових і практичних завдань.

Тестові завдання

Основним безпосереднім об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України, є?

- а) честь і гідність особи, а також може бути воля особи;
- б) честь і гідність особи, а також життя та здоров'я;
- в) воля особи, життя та здоров'я;
- г) честь і гідність особи.

Об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч.1 ст. 149 КК України, може бути виражена у:

а) торгівлі людьми або здійсненні іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а також переміщенні, переховуванні, передачі людини;

б) торгівлі людьми або здійсненні іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина;

в) торгівлі людьми або здійсненні іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а також вербуванні, переміщенні, переховуванні, передачі людини;

г) торгівлі людьми або здійсненні іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а також вербуванні, переміщенні, переховуванні, передачі або одержанні людини.

Злочин, передбачений ч.1 ст.149 КК України, вважається закінченим:

а) з моменту продажу (іншої передачі) людини іншій особі;

б) з моменту продажу (іншої передачі) людини іншій особі або з моменту, коли людина була завербована, переміщена, перехована, передана чи одержана;

в) з моменту викрадення особи з метою продажу;

г) моменту, коли людина була завербована, переміщена, перехована, передана чи одержана.

Під іншою незаконною угодою, об'єктом якої є людина, можна розуміти (ст. 149 КК України):

а) дарування або надання у безоплатне користування;

б) міну;

в) передачу в рахунок погашення боргу;

г) всі відповіді правильні.

Під уразливим станом у ст. 149 КК України законодавець розуміє:

а) зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин;

б) зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними;

в) зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність приймати за своєю волею самостійні рішення;

г) зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин.

Суб'єктивна сторона складу злочину, передбаченого ч.1 ст.149 КК України, характеризується:

а) умисною формою вини;

б) прямим умислом і, як правило, корисливим мотивом;

в) змішаною формою вини;

г) прямим умислом і, як правило, корисливим мотивом, а при вчиненні злочину у формі вербування, переміщення, переховування, передачі і

одержання – обов’язковою ознакою суб’єктивної сторони є мета експлуатації людини.

До експлуатації людини законодавець відносить:

а) всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах;

б) всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів;

в) всі форми сексуальної експлуатації, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, проведення дослідів над людиною без її згоди, примусову вагітність, використання у збройних конфліктах;

г) всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи.

Кваліфікуючими ознаками торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини є вчинення цього злочину:

а) щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб;

б) службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності;

в) поєднане з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров’я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства;

г) всі відповіді правильні.

Особливо кваліфікуючими ознаками торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини є вчинення цього злочину:

а) щодо малолітнього, або організованою групою, або поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров’я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки;

б) службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності;

в) поєднане з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров’я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства;

г) всі відповіді правильні.

Тяжкими наслідками вчинення злочину, передбаченого ст. 149 КК України, можуть бути визнані:

а) тяжка хвороба (СНІД, втрата репродуктивної здатності, психічна хвороба);

- б) заподіяння тяжкого тілесного ушкодження;
- в) самогубство жертви злочину;
- г) всі відповіді правильні.

Практичні завдання

Ситуація 1

К., А. та Б. організували злочинну групу, яка займалася викраденням дітей віком від одного до трьох років з метою продажу їх за кордон, де їх усиновлювали бездітні сім'ї. А. працювала медсестрою дитячої лікарні. К. готувала підроблені документи на дітей, яких «постачала» А. та яких переховували на квартирі Б. Документи були підставою для вивезення дітей за кордон. Дворічна Катя під час перебування на квартирі Б. тяжко захворіла. Б. помістив Катю до окремої кімнати, де залишена без догляду дитина померла.

Кваліфікуйте дії К., А. і Б. та поясніть відповідь.

Ситуація 2

М., з метою досягнення домовленості шляхом безпосереднього запрошення на роботу, 12.06.2018 зустрілась з К., і будучи достовірно впевнена в тому, що, остання перебуває в скрутному матеріальному становищі, почала її переконувати на переліт до Туреччини для працевлаштування у сфері надання інтимних послуг. При цьому шляхом обману приховала певні відомості, а саме: повідомила потерпілій про те, що, надаючи сексуальні послуги чоловікам в Туреччині, остання буде отримувати заробітну платню у розмірі 5000 доларів США в місяць і зможе вільно пересуватися по території країни, що насправді не відповідало дійсності. К. надала свою згоду на поїздку до Туреччини на роботу, яка полягала у наданні інтимних послуг особам чоловічої статі, але згодом, обдумавши пропозицію Мамонтової, відмовилась від поїздки до Туреччини, про що повідомила її в ході телефонної розмови через кілька днів.

Кваліфікуйте дії М. та поясніть відповідь.

Ситуація 3

Х. у грудні 2018 р. завербувала на роботу до Туреччини Д., яку ввела в оману, повідомивши їй, що вона буде виконувати роботу хатньої робітниці, пообіцявши їй заробітну платню у розмірі 1500 доларів США в місяць. Д., перебуваючи в уразливому стані, пов'язаному із відсутністю роботи та утриманням малолітнього сина і молодшого брата, а також у зв'язку із скрутним матеріальним становищем, надала свою згоду Х. на поїздку до Республіки Туреччина для роботи хатньою робітницею. Після прибуття до м. Бодрум Д. потрапила до невстановлених досудовим слідством осіб на ім'я «Алі» та «Осман», які під приводом працевлаштування хатньою робітницею відвезли потерпілу в приватний будинок, де влаштували її на проживання. Утримуючи її у борговій кабалі, а також обмежуючи її свободу пересування та забороняючи телефонувати рідним, примушували її надавати сексуальні послуги чоловікам без застосування засобів контрацепції, при цьому забирали у неї отримані шляхом зайняття проституцією грошові кошти.

Кваліфікуйте дії Х. та поясніть відповідь.

Ситуація 4

Б. у період з кінця червня 2016 по серпень 2018 року, спланувавши наперед свої дії, умисно з корисливих мотивів, з метою незаконного збагачення, будучи знайомим із Ш., усвідомлюючи, що останній, внаслідок збігу тяжких сімейних та матеріальних обставин, перебуває в уразливому стані, умовляв його надати згоду на проведення хірургічного вилучення у нього нирки для трансплантації сторонній особі, за що обіцяв заплатити йому грошову винагороду в розмір 7 000 доларів США. Після отримання згоди від Ш. на вилучення від нього нирки Б. організував виїзд (переміщення) Ш. до м. Київ, де хірургічним шляхом у нього була вилучена нирка для подальшої трансплантації реципієнту.

Кваліфікуйте дії Б. та поясніть відповідь.

Ситуація 5

М., перебуваючи у смт Маньківка Черкаської області, шляхом обману, під приводом виконання сільськогосподарських робіт за межами Черкаської області, за винагороду та належні умови проживання і харчування, завербував Л., К. та С. Після домовленості про обсяг робіт та оплату М. перевіз потерпілих до свого будинку в іншій області, де утримував протягом двох місяців. При цьому він не створив заздалегідь обіцяних належних умов праці та харчування, передбачених усною домовленістю, і не оплачував виконану потерпілими роботу. Погрожуючи застосуванням фізичної сили, він змушував Л., К. та С. працювати безоплатно. Крім того, М. обмежив їх у вільному пересуванні по місцевості.

Кваліфікуйте дії М. та поясніть відповідь.

Контрольні питання:

1. Назвіть родовий та безпосередні об'єкти складу злочину, передбаченого ст. 149 КК України.
2. В яких формах може виражатися об'єктивна сторона злочину, передбаченого ч.1 ст. 149 КК України?
3. Назвіть момент закінчення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 149 КК України.
4. Чи є спосіб вчинення злочину обов'язковою ознакою об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ч.1 ст.149 КК України?
5. Що законодавець розуміє під уразливим станом у ст. 149 КК України?
6. Назвіть обов'язкові ознаки суб'єктивної сторони торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини (ст. 149 КК України).
7. Що законодавець розуміє під експлуатацією людини у ст. 149 КК України?
8. Назвіть кваліфікуючі ознаки торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини (ст. 149 КК України).
9. Назвіть особливо кваліфікуючі ознаки торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини (ст. 149 КК України).
10. Які наслідки можна віднести до тяжких при кваліфікації діянь особи за ч.3 ст.149 КК України?

ВИСНОВКИ:

Торгівля людьми у сучасному світі є одним із найбрутальніших масових порушень прав і свобод людини. Суспільна загроза торгівлі людьми, як

надзвичайно небезпечного злочину, полягає в посяганні на невід'ємні права людини – право на повагу, на свободу та особисту недоторканність, свободу пересування і вільний вибір місця проживання, а інколи і право на життя. Торгівля людьми становить значну суспільну небезпеку для жінок, чоловіків і дітей, яких використовують з метою жебракування, сексуальної експлуатації та залучення до інших незаконних видів діяльності, які принижують честь та гідність людини.

Торгівля людьми не оминула жодну країну світу. На жаль, не стала винятком і Україна. Як зазначає щорічна доповідь Державного департаменту США про торгівлю людьми від 19 червня 2013 року, «Україна є країною походження, транзиту та поступово стає країною призначення для чоловіків, жінок і дітей, яких піддають примусовій праці та сексуальній експлуатації. Українці стають жертвами торгівлі людьми в Україні, а також у Росії, Польщі, Іраку, Іспанії, Туреччині, Кіпрі, в Республіці Сейшельські Острови, Португалії, Чехії, Ізраїлі, Італії, Об'єднаних Арабських Еміратах, Чорногорії, Великобританії, Казахстані та Тунісі. Громадяни іноземних країн, включаючи Молдову, Узбекистан, Пакистан, Камерун та Азербайджан, піддавалися в Україні примусовій праці. Найбільш уразливими до торгівлі людьми є українці, які проживають у сільській місцевості з обмеженим доступом до працевлаштування. Вербувальники часто застосовують до них насильство, обман та боргову кабалу. Жертв торгівлі людьми з метою примусової праці експлуатували у сфері будівництва, сільського господарства, промисловості, домашньої роботи, лісозаготівлі, догляду за дітьми та жебрацтві».

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Галиця О. Торговля людьми (історія, сучасність)/Галиця О.// Юридичний журнал Юстиніан. - 2009. - № 1.
- Конвенция о рабстве 1926 г./ Международные акты о правах человека. – М.: Норма-Инфра-М, 1998. – С.504-507.
- Конвенція про права дитини. / Права дитини. Збірник документів. – Львів: Оскарт, 1995. Стаття 34 Конвенції торкається використання дітей в проституції чи в іншій незаконній сексуальній практиці, а також в порнографії та порнографічних матеріалах.
- Г.П. Жаровська Торговля людьми як форма організованої злочинної діяльності/ Г.П. Жаровська//Актуальні проблеми держави і права - 2014. - Вип. 71. - С. 373-379.
- <http://24tv.ua/>
- <http://zaxid.net/>
- Прокурорські засоби протидії торгівлі людьми : наук.-практ. посіб. / Куц В. М., Орлеан А. М. ; [за ред. Г. П. Середи]. – К. : Варта, 2007. – 168 с.
- Святун О.В. Європейські механізми боротьби із торгівлею людьми : автореферат дис. канд. юрид. наук : 12.00.11 “Міжнародне право” / О. В. Святун. – К. : Б. в., 2005. – 18 с.

9. Пунда А. В. Основні причини та передумови торгівлі людьми в Україні [Електронний ресурс] / А. В. Пунда. – Режим доступу: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=668>.

10. Соціально-педагогічні основи протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей: навч.-метод. посіб. / К.Б. Левченко, Л.Г. Ковальчук, О.А. Удалової / [та ін.]; [“Агентство “Україна””]. – К., 2011. – 292 с

11. С.В. Грищенко Соціальна профілактика торгівлі дітьми// Грищенко С.В. Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки. – 2014 № 2 (8). – с. 20-25

Інформаційні ресурси:

1. Офіційний веб-сайт Президента України. URL: <http://www.president.gov.ua/>

2. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: www.rada.gov.ua

3. Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/>

4. Офіційний веб-портал Міністерства внутрішніх справ України. URL: <http://www.mvs.gov.ua/>

5. Офіційний веб-сайт Міністерства юстиції України. URL: <http://www.minjust.gov.ua/>

6. Офіційний веб-портал Міністерства освіти і науки України. URL: <http://www.mon.gov.ua/>

7. Національне агентство України з питань державної служби. URL: <http://nads.gov.ua/control/uk/index>

8. Інформаційно-пошукова правова система «Нормативні акти України (НАУ)». URL: <http://www.nau.ua/>

9. Вікіпедія Вільна енциклопедія. URL: <http://uk.wikipedia.org>

10. Електронна бібліотека Львівського державного університету внутрішніх справ. URL: <http://www.lvduvs.edu.ua>

